

Skolen er en av samfunnets bærende institusjoner, ikke bare i kraft av å tilføre oppvoksende generasjoner nødvendig kunnskap og ferdigheter, men også som en arena som fremmer verdier og holdninger som anses som viktige i utformingen av et velfungerende samfunn. Det er lærere som skal omsette skolens formål til undervisning i klasserommet, og for å utføre denne oppgaven kreves det betydelig bruk av skjønn. Temaet for denne avhandlingen er hvordan man kan forstå læreres bruk av skjønn, og hvordan dette muliggjøres og begrenses av institusjonelle forhold.

Å utøve skjønn handler om å velge mellom ulike handlingsalternativer i en konkret situasjon. Jeg bruker undervisning om kontroversielle temaer – det vil si temaer det er ladet uenighet om i klasserommet – som et inntak for å forstå lærernes skjønn. Denne typen undervisning krever mye av lærernes skjønnsvurderinger fordi hva som skaper uenighet, og hvordan elevene reagerer, er krevende å forutse.

Det overordnede spørsmålet som belyses, er: *Hvordan muliggjør og begrenser institusjonelle forhold læreres skjønnssrom og skjønnsvurderinger når de underviser om kontroversielle temaer i videregående skole?*

Avhandlingens overordnede analytiske rammeverk er en kombinasjon av institusjonell etnografi, bakkebyråkratiteori og teorier om skjønn. Rammeverket gir et metodologisk utgangspunkt og analyseverktøy som gjør det mulig å se hvordan læreres skjønnsutøvelse muliggjøres og begrenses av skolesystemets institusjonelle rammer i bred forstand. Datagrunnlaget er en kombinasjon av 32 klasseromsobservasjoner på to videregående skoler i Oslo og intervjuer med 16 lærere. Jeg observerte en samfunnsfag- og en religion og etikk-klasse på hver av skolene. De to skolene varierte med hensyn til andel av elever med innvandrerbakgrunn, hvilket karaktersnitt som krevdes for å komme inn på skolene, og elevenes sosioøkonomiske bakgrunn. Hensikten med å studere to skoler med svært ulik elevsammensetning var å undersøke læreres skjønn i ulike kontekster.

Avhandlingen består av tre artikler, i tillegg til innledningskapittelet, som på ulike måter belyser den overordnede problemstillingen. I artikkel 1 viser jeg hvordan institusjonelle rammebetingelser kan begrense læreres mulighet til å gjennomføre det de ser på som ideell undervisning. De må ta hensyn til faktorer som elevsammensetning for å passe på at elever ikke føler seg støtt eller hengt ut av måten de framstiller et tema på. De må opprettholde konsentrasjon og ro i klasserommet, noe som er en forutsetning for å skape gode diskusjoner og dialog når krevende temaer skal tas opp. Samtidig må lærerne håndtere spenningen mellom skolens overordnede mål og de mer konkrete kompetansemålene, hvor de sistnevnte ofte ender med å trumfe de førstnevnte. Resultatet blir at lærerne ofte unngår de mest krevende temaene, selv om de har lyst til å undervise i temaene og ser verdien av det for utvikling av kritisk refleksjon og dannelselse hos elevene.

Der hvor artikkel 1 undersøker hvordan institusjonelle rammer, i bred forstand, kan begrense skjønnssrommet i undervisningen om kontroversielle temaer, ser artikkel 2 på hvilke ressurser lærerne benytter seg av i undervisningen, og som slik sett muliggjør deres skjønnsvurderinger. I artikkel 2 viser jeg hvordan læreres profesjonelle kompetanse, personlige verdier og deres relasjon til elevene fungerer som en verktøykasse med ressurser de kan ta i bruk når de gjør skjønnsvurderinger i undervisningen. Artikkelen bidrar til å åpne opp skjønnsbegrepet, blant annet ved å vise hvordan skolekonteksten lærerne arbeider innenfor, får betydning for hvilken av de tilgjengelige ressursene lærerne drar nytte av i bestemte situasjoner, og hvordan de bruker ressursene til å begrunne sine vurderinger.

I artikkel 3 viser jeg hvordan lærere bruker skjønn når de må håndtere et konkret kontroversielt tema, mer spesifikt hvordan de håndterer grensdragninger rundt hva det vil si å være norsk i klasserommet. Jeg viser hvordan ulike forståelser av norskhet tas opp i klasserommet, og reflekterer

norskhetdiskurser som eksisterer i samfunnet. I to forskjellige skolekontekster viser jeg lærernes strategier for å oppnå sitt og skolens ideal: et inkluderende rom for norskhet. Artikkelen er et eksempel på hvordan skjønnsvurderinger gjøres, og hvordan skolens ideal utfordres av det meningsmangfoldet som finnes i samfunnet og i klasserommet.

Avhandlingens empiriske bidrag til forskningen ligger i beskrivelsene av de institusjonelle forholdene som muliggjør og begrenser lærernes skjønnsvurderinger. I tillegg bidrar avhandlingen teoretisk gjennom å åpne opp skjønnsbegrepet og utforske både lærernes skjønnssrom og deres skjønnsvurderinger i klasserommet. Jeg finner at lærernes bruk av skjønn er kontekstuelt betinget og viser hvordan *regler og retningslinjer, forhold ved den enkelte skole (kjennetegn ved elevene, lærerens relasjon til elevene og situasjonen i klasserommet), lærerens kompetanse, lærerens verdier og debatter og diskurser i samfunnet for øvrig* er fem institusjonelle forhold som både muliggjør og begrenser lærernes skjønn. Jeg viser også hvordan lærerne trekker på de institusjonelle forholdene som et repertoar av meningsressurser i ulike situasjoner.

Tidligere studier av ulike profesjoners bruk av skjønn har i hovedsak forstått skjønn som begrenset av regler og retningslinjer eller som formet av profesjonell kompetanse og normer. Ved å kombinere institusjonell etnografi med bakkebyråkrateteori viser jeg at hva som påvirker skjønn, kan forstås som mer enn fastsatte styringsdokumenter og profesjonell kompetanse og også favne organisatoriske, diskursive og sosiale rammer. Jeg argumenterer for at lærernes bruk av *skjønn* bør forstås som kontekstbetinget navigasjon i et institusjonelt landskap preget av begrensninger og ressurser på ulike nivåer. For å forstå profesjoners skjønn må man ta utgangspunkt i den konkrete situasjonen skjønn utøves i, og undersøke hvilke forhold som begrenser og muliggjør bruken av skjønn, og hvordan ulike ressurser brukes til å begrunne valgene som tas. Avhandlingen bidrar også til litteraturen om *kontroversielle temaer* ved å se på betydningen institusjonelle rammebetingelser og skjønn har for denne typen undervisning.